

Justitieombudsmannen
Thomas Norling

Datum
2023-09-28

Dnr
R 57-2023

1 (3)

Regeringskansliet
Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över promemorian Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2023:20)

(S2023/02179)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att lämna synpunkter på den rubricerade promemorian. Utifrån de aspekter som JO främst har att beakta har jag inga invändningar i sak mot de förslag som lämnas. Promemorians förslag väcker dock vissa frågor och ger även anledning till viss oro från min sida vad gäller själva tillämpningen av de nya bestämmelserna, som från integritetssynpunkt är mycket ingripande.

Jag har tidigare påtalat att Statens institutionsstyrelse (SiS) har haft svårigheter med att tillämpa de bestämmelser om de särskilda befogenheterna vård i enskildhet och avskiljande som finns i de nu aktuella tvångsvårdslagarna men även i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU). Med anledning av vad som kommit fram vid tidigare inspektioner beslutade jag att i ett initiativ undersöka hur bestämmelserna tillämpas vid SiS-hemmen (se mitt beslut den 21 november 2022, dnr 2802-2020).

I min granskning kunde jag konstatera att ett problem vid tillämpningen, som delvis förklarade de brister som jag då uppmärksammade, var att ansvarig personal verkade sakna de kunskaper som krävdes för att kunna tillämpa de aktuella bestämmelserna på ett rättssäkert sätt. Detta gällde såväl beslutsfattare som de som hade att verkställa besluten. Jag ansåg att SiS hade ett behov av att stärka kompetensen i tillämpningsfrågorna, genom bl.a. regelbundna utbildningar. Utöver att anta riktlinjer måste SiS även säkerställa att bestämmelserna är kända både till innehåll och innebörd och att personalen har tillräckliga kunskaper om de rättsregler som styr utformningen av riktlinjerna. Det är SiS ledning som ytterst ansvarar för att lagar och interna riktlinjer tillämpas och att det sker på ett korrekt och enhetligt sätt. Utmaningarna i det här avseendet framstod som mycket stora med hänsyn till att SiS verksamhet bedrivs på 21 särskilda ungdomshem och 11 missbrukshem och på många olika orter i hela landet.

Jag kan konstatera att den föreslagna lagstiftningen i sin tillämpning kräver såväl kunskap som resurser. Den personal som ska tillämpa de nya bestämmelserna kommer att behöva göra rättsliga bedömningar av svårare slag, bl.a. gällande proportionalitet. Det kommer att ställa höga krav på medarbetarnas kompetens. Det kan därför sättas i fråga om SiS har eller kommer att hinna skaffa sig den kompetens och de resurser i övrigt som behövs för att kunna fullgöra de utökade arbetsuppgifterna. Det är också värt att fundera på hur den övriga verksamheten kan komma att påverkas om förslagen genomförs. Om verksamheten inte har tillräckliga resurser finns naturligtvis en risk för att vissa delar av verksamheten måste prioriteras framför andra.

Det är vidare helt centralt att SiS förmår säkerställa en enhetlig rättstillämpning. I det ligger att på ganska kort tid ta fram de rutiner och vägledningar som säkerställer att tillämpningen på samtliga hem blir rättssäker. De nu aktuella förslagen börja gälla redan den 1 juli 2024. Givet den mycket ansträngande situation som SiS redan i dag befinner sig i ställer jag mig frågande till om myndigheten har de förutsättningar som kommer att krävas för att klara av det i tid. I det här sammanhanget vill jag också framhålla att framför allt de särskilda ungdomshemmen skiljer sig åt verksamhetsmässigt och att utbildningsbehoven därför kommer att variera på de olika hemmen. Det finns skillnader här som avser säkerhetsklassningen av hemmen men också på vilken rättslig grund de intagna är frihetsberövade. Det är t.ex. inte alla särskilda ungdomshem som tar emot ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård enligt LSU.

Enligt den föreslagna lagstiftningen får den som vistas på SiS särskilda ungdomshem eller LVM-hem inte placeras så att han eller hon underkastas mer ingripande övervakning och kontroll än vad som är nödvändigt för att ordningen och säkerheten ska kunna upprätthållas. Jag har inom ramen för ett tidigare initiativ utrett platsbristen på SiS särskilda ungdomshem och kunde då konstatera att platssituationen inom ungdomsvården har varit ansträngd ända sedan hösten 2021 (se mitt beslut den 8 februari 2023, dnr 5633-2022). Jag kan nu konstatera att SiS fortfarande har betydande svårigheter att uppfylla sin skyldighet enligt lag att omedelbart placera barn och unga som befinner sig i en akut situation. Enligt de uppgifter som jag hämtat in stod 32 pojkar och 20 flickor i kö den 25 september 2023. Med hänsyn till det anser jag att det finns anledning till viss oro när det gäller SiS möjligheter att i praktiken kunna anpassa varje placering på det sätt som lagstiftningen kräver.

Utöver det jag angett ovan saknar jag en mer utförlig redogörelse för vilka överväganden som har gjorts i vissa specifika frågor. Mina synpunkter utvecklas nedan.

I utredningen föreslås att elektronisk kommunikation mellan den som vistas på något av SiS särskilda ungdomshem eller LVM-hem ska få avlyssnas eller på annat sätt kontrolleras. Besök som denne tar emot ska även kunna övervakas eller på annat sätt kontrolleras. Det finns dock inga utförliga resonemang om hur

utredningen ser på SiS möjligheter att sätta upp villkor för en åtgärd eller hur kontroller praktiskt ska genomföras. Det kan exempelvis handla om vad de berörda personerna får tala om eller vilket språk som får användas under ett besök. Det är, som jag redan har påtalat, av stor vikt att SiS rutiner är tydliga och att myndigheten verkar för att alla medarbetare har erforderlig kunskap om det regelverk som ska tillämpas.

Enligt förslaget ska elektronisk kommunikation mellan den som vistas på ett av SiS särskilda ungdomshem eller LVM-hem och en advokat som biträder denne i en rättslig angelägenhet inte få avlyssnas eller på annat sätt kontrolleras. Ett besök mellan dessa personer ska inte heller få kontrolleras annat än om någon av de inblandade själva begär det. Jag har inte av utredningen kunnat utläsa varför personkretsen i dessa bestämmelser har begränsats till enbart advokater, men noterar att så även är fallet i motsvarande bestämmelser i fängelselagen (2010:610).

Slutligen kan jag konstatera att de problem som utredningen genom de aktuella förslagen önskar komma till rätta med främst verkar förekomma på SiS särskilda ungdomshem. Även om det inte kan uteslutas att sådana problem även förekommer på LVM-hemmen, kan det sättas i fråga om samtliga nu föreslagna åtgärder är relevanta och nödvändiga även inom missbruksvården. Jag saknar en mer utförlig redogörelse av de överväganden som har gjorts i den delen.

Thomas Norling

Ärendet har föredragits av rättssakkunniga Maria Rydström.

Byråchefen Anna Flodin har deltagit i beredningen.